

Bella István arca Bella István
 – Zsille Gábor:
 Aki ivott az ég vizéből
 (Interjú, versek, fotók)
 Magyar Napló, Bp.,
 2009.

A Magyar Napló Könyvkiadó albumszerű költői portré-könyv-sorozatának negyedik könyve – Nagy Gáspár, Csoóri Sándor és Juhász Ferenc kötete után – Bella Istvánról szól. Zsille Gábor interjúja, jó tucatnyi szerencsésen válogatott vers, fényképek a családi, baráti körben és egyedül, oly fiatalon, hogy „testétől meggyullad az inge”, és öregedőben (fotó Adam Mickiewicz sírjánál Krakkóban). Az utószót a költő monográfusa, Bakonyi István írta.

Bella István életéről és *ars poeticájáról* vall. Erről mindjárt a humora jut eszembe: „mi-a-pica- / pética- / poé-cica” – írta *Igék és igák* című kötetében. Szeretett és tudott játszani, szavakban, sakktáblán, zongorán, kisgyerekként a sárkeresztúri templom harmóniumán, felnőtten gyerekekkel és újra gyerekké váltan: esztétikai értelemben „naiv” költő volt, a természet gyermeke. Versben vallotta, nyelvi leleményekben kimeríthetetlenül, hogy az élet előbbre való a versnél. Az életét is odaadta, hogy ezt az értékrendi meggyőződését minél költőibben fejezhesse ki. Tele volt szorongással, termékeny éveiben is, hogy mi lesz, ha egyszer csak nem tud verset írni. Vége lesz a világnak, amelyet önmagában és önmagából teremtett. (A világ a leggyakoribb szava, több tucat szójátéka, rímje, alliterációja, figura etimologicája s ki tudja, még hányféle angyali ördögössége van rá.) Félt az elhallgatástól, pedig nagy ihletője, aritmiás, félrevert harangként dobogó szíve ellátta őt elegendő „belső késztetéssel”. *Szívnyagobbodása* (Utassy József jelképes szavát vettem kölcsön) szeretettülnegéssel járt – olykor mértéken fölüli közösségi aggodalmakkal, itt-ott titkolhatóan ellenszenvekkel és tiltakozó indulatokkal. Jeleket adott kínzó egzisztenciális aggodalmairól. Ötven felé írta: „Azt hiszem néha, nem is ver szívem, / csak mímeli, hogy van, mert fél, dobog. / Rettenetes nehéz az idebenn. / Hát élek, félek, alakoskodom” (*Köztem és köztem*).

Több mint tíz évig együtt dolgoztam vele az Élet és Irodalom szerkesztőségében, egymást váltogatva gondoztuk a versrovatot, a legtöbb mellőzött szerző rovatát. Amikor főmunkatárssá nevezték ki, Nagy László örököséként néztem rá. Sorstársak igazából 1991-ben lettünk, amikor – egy kívülállói megfogal-

mazás szerint – „lapátra tettek” bennünket, állítólag életkorunk miatt (ötvenévesek voltunk), valójában a virtuális *nemzeti baloldal*hoz tartozásunk okán (kevesen tudják, de volt és van ilyen Petőfi, Ady, Bajcsy-Zsilinszky, Nagy Imre, Bibó, Illyés és egynémely ötvenhatosok óta). Ez csípte szemét azoknak, akik hirtelenében liberális mundért (libériát) rántottak. Én még megvolnék, s a halott Bella István és Mezei András barátom nevében, úgy érzem, nekem kell kimondanom: mi hárman a Rákosiéktól másolt *szalá-mipolitika* egyazon nyesésével kerültünk utcára. „Jóakaróink” a hatalomszerzés mámorában meg sem várták, hogy új munkahelyet keressünk magunknak. Bella egy évre munka nélkül maradt. Utolsó éveiben későn jött kitüntetéseit fanyar mosollyal nyugtázta. Amikor meghalt, az ÉS szerkesztősége „saját halottjának” nyilvánította, miután *saját élőjeként* kitagadta. Bella István ennyit mond erről szűkszavúan: „...tizenhárom évig szerkesztettem a versrovatot. Utána egy évi munkanélküli segély következett...” Talán én is bölcsőbb lennék, ha hallgatnék. „Halj meg már bennem, te civódó magyar” – intene Ady szelleme. De hozzáteszi egy másik versében: „Ha bennem is ébresztik a bestiát: / Ütök és vágok”. Nem fojthatják belém végleg a szót, utánam-rúgásaikkal sem.

Bella sok verset írt mestereiről, elődeiről. Gyönyörű szavai voltak Adyról, József Attiláról, Nagy Lászlóról, Lázár Ervinről, de legszebben, azt hiszem, Illyés Gyuláról emlékezett meg, s ezt az érzésemet megerősítik az erdélyi vagy Erdélyből jött kortársakhoz, Hervay Gizellához, Visky Árpádhoz írt költeményei, mert Bella – akárcsak Illyés – azt is mindig nagyon a szívére vette, ha magyarságában bántották meg. A kritika sokszor elmondta róla, hogy a hadiárva-sors énekese, mint nem egy költőtársa (Utassy, Kovács István), de arról csak újabban beszélhetünk – már *ahol* beszélhetünk ebben a furfangos sajtószabadságban –, hogy ez a fájdalom miként forrt össze szétválaszthatatlanul azokkal a sajátosan magyar történelmi sorskérdésekkel, a népesedésiüket beleértve, amelyeknek Illyés Gyula (s nyomában Csoóri Sándor, Fekete Gyula, Ratkó József) volt legfőbb hangadója. Barátja, Ágh István kritikáját idézem: „...a szegénységet mondja ki első kötetében, de egyszerre önmaga árvaságába ütközik, mert annak okát is titkolnia kellett, végül is mindazt, ami számára a legfontosabb. Elhallgatni a szovjet fegyverektől elesett apát, talányos költői képekben szólva” (*Ahogy a vers mibennünk*, Széphalom, 2000). Amúgy Bella nem szívesen politizált – jó ideig némán tűrte a ver-seiből leszűrődő politikum miatti kigyómarásokat, de

hallasra érzékenységgel fejezte ki versben magyar történelmi emlékképeit. Mintha személyesen élte volna át Dózsa háborúját, Rákócziét, Kossuthét, Petőfiét, akárcsak Werbőczy, Haynau és a hozzá hasonlók megtorlását. Gyönyörűen tanúskodik erről mindjárt az első verse, a katonacsizmák észbontó menetét hallucináló *Kollégium* (1956. december).

Bella szabatosan kifejtett ars poeticája a *szabadság és a szerelem* költőjének tünteti fel őt a huszonegyedikbe átforduló huszadik század második felében. Híres versében, a *Szeretkezéseinkben* a Petőfi által megszentelt szavakat az erotika szabadságával toldja meg az ő szerelemfogalma, s még szorosabb egységben gyúrja össze a társadalmi szabadságfogalommal, mint a XIX. század költője. Sok köze van a népdalhoz, a *Kalevalához*, Bartók, József Attila és Kodály modernségéhez, meg akiket költői testvérbátyjainak vallhat: Nagy Lászlóhoz, Juhász Ferenchez. A Biblia s a benne levő zsoltárok olvasóját sem nehéz fölfedezni verseiben. Úgy bánt a magyar nyelvvel, mint aki nemcsak használni jogosult ezt a zeneszerszámot, hanem újabb húrokat is pengethet maga teremtette szavakkal, amelyek azelőtt nem szerepeltek a szótárakban. Jó ízű magyar szavak ezek – *neologizmusai* egyenest archaikusan hatnak. Tanúja voltam, hogy amikor megrótták a megmámorosodott szóképzés modorosságaiért, lemondott néhányról. Ám a túlzások is egy karakter, egy költői egyéniség ismérvei voltak, és ilyesmi nélkül Ady, Babits, Juhász Ferenc, Nagy László is nehezen képzelhető el.

Ha nem portrékönyvről, hanem pályaképről írnek, kitérnék istenes és gyerekverseire, megnyug-

vásért és szeretetért hallatott imádságos költeményeire. Bővebben szólnék ma már szabadon és könnyebben feltárható – Nagy Lászlóval mondva: „versben bujdosó” – szimbolikájáról, költői képeinek

sajátos dialektikájáról, a világ dolgaival fenntartott kölcsönviszonyáról, a kapcsolatokat szemléltető tükröződéseiről. Ezúttal nem ez a tisztem: a kortársamként ismert, sokat küszködő, szorongó, félelmeiktől hajszolt, de örülni, derülni is képes Bella Istvánról szóltam a már régebben hozzászívesült és a majdani olvasóinak.

„Az *arcomat* visszakérem” – ő, aki műveivel akármely fórumnak *arcot* adott, így tiltakozott az *arctalanító* jelenségek ellen.

*

Az elhalasztott életműkritika helyett előlegül csak ennyit: számos versét úgy tartom számon, mint a kortársi költészet maradandó – arasznyi létünk mércéjével mérve „örök” – antológiadarabját. Ilyen például az *Önarckép*, a *Szagatott világ*, a *Szerelmes vers*, a *Válasz nélkül*, *Az ifjúság múzeuma*, a *Ha kavicsok csikorgognak*, a *Szeretkezéseink*, a *Sárkeresztúri ének* – nem sorolhatom el most minden kedvenccemet. Csak a késeiek közül említem még azokat, amelyeket frissiben mutatott meg nekem, megtisztelvén olykor az „első olvasó” rangjával: az *Arccal a földnek címűt* s még egyet, amely a halálhírek hallatán annyiszor eszembe jut: *Meghalni, csak úgy?* Mondogattam képzeletben neki magának is, amikor itt hagyta nagy szerelmét, a világot, mintha csak annak hozzá való hűtlenségét viszonozta volna. Pedig senki sem tudott nála szebben „világul” dalolni. Magyarán – emberül.

BELLA ISTVÁN

Meghalni? Csak úgy?

*Meghalni? Csak úgy? Még csak az kéne!
Úgy hagyni itt az életet,
mint egy harmadosztályú krimót, észrevétlen:
az ember már fizetett,
megy ki az ajtón magában
– a pincér nem köszön –,
megáll künn a rosszul gombolt kabátban,
s tűnődik, hány söröm,
hány borom is volt valóban,
s hány életem,
– egy csak! – becsaptak-e, s ha igen, halóan
mégis mért élvezem
ezt a savanyú lőrét,
ezt a megpohosodott
sárbólsütő fényt,
s ha tudtam, valaki meglopott,
mért nem vágtam a képébe rögtön,
azt, amit kiadott s kihozott:
azt a felényi adagot?!*

*Szolgává tettek? Ha igen, életszám
ki fogta be,
hogy nem mondom ma se: nem, non, nye, nyet, nájn,
mintha hiányozna a luciferi ige
szavaim közül, helyében lám,
maradt volna az igenek igene,
s közben mint valami húségreklám
alatt az aláfestő zene:*

*„Pofa be! Pofa be! Pofa be!”
Vagy ezért élhettem annyit?
Hogy lássam a holdat, a napot
a földben, s az emberben eddig.
Ahogy részemre feslik
mind, ami nélkülem magává
boldogodhatott.*

*Szolga voltam? Éltem. Szemernyit.
Bár fulladozó sejtjeim keveslik
A szót, a dühöt, a jajt – maradok
a néma nem, ki bár némának tetszik,
hallgatva beszélt,
beszélve hallgatott.*